

Alapok

Keserű József: *Bevezetés az irodalomtudományba*

Keserű József *Bevezetés az irodalomtudományba* című könyve öt fejezetből áll. Ezekben a szerző áttekinti az irodalomtudomány egyes alapfogalmait, illetve fontosabb irányzatait (a dekonstrukcióig). Magyar nyelven több olyan könyv is olvasható, amely az irodalomtudomány legfontosabb irányzataival foglalkozik, Keserű József könyve azonban eltér ezektől, elsősorban abban, hogy az alapokra koncentrálna: mindenekelőtt a fogalmak kifejtésére és az egyes irányzatok főbb jellemzőinek megragadására. Ebből kifolyólag rövidebb is az említetknél, másrészt máshová helyezi a hangsúlyokat. Elsődleges célja, hogy az egyetemi irodalmi tanulmányaikat megkezdő hallgatóknak nyújtson segítséget a tárgykörben való tájékozódásban.

A szerző az irodalomtudományi irányzatok ismertetése során a lényegre szorítkozik, és viszonylag keveset foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mit gondoltak az irodalomról a 19. századot megelőzően. Mindezt azzal indokolja, hogy – egy hosszabb folyamat betetőzéseként – a 19. században alapvető változást állt be az irodalomértés területén, amelynek következményei a 19. század közepétől egyre jobban megfigyelhetők. Ezt az átalakulást a 20. század közepéig – pontosabban a 60-as évekig – követi nyomon. Nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mi történt az irodalomtudományban az elmúlt ötven évben, mert – mint utal rá – ez egy másik könyv tárgya lesz majd.

A *Bevezetésben* a szerző különbséget tesz tudomány és áltudomány között, és amellett érvel, hogy ezt a különbséget komolyan kell venni. A továbbiakban az irodalomtudomány mint tudomány természetét vizsgálja. Rámutat arra, hogy sem az irodalom, sem pedig a tudomány kifejezés nem értelmezhető a történetiségen kívül, azaz egyik sem valami időtlen dologra utal. Kitér az irodalomtudomány kifejezés idegen nyelvű megfelelőire, részletesen vizsgálja az előfeltételek kérdését, valamint beszél arról is, hogy miben különbözik az irodalomtudomány az úgynevezett kemény tudományoktól.

A könyv első fejezetében több alapfogalmat vizsgál: a szerző, a mű, a befogadó, az olvasás, a megértés, az értelmezés, az alkalmazás, a mimészis, valamint a kánon fogalmait. A szerző fogalmát differenciáltan kezeli; hívja a figyelmet arra, hogy az empirikus szerző mellett beszélhetünk egyéb szerzőfogalmakról is. A művet nem választja le szigorúan sem a szerzőről, sem pedig a befogadóról. Alapfeltevése, hogy az irodalom egy kommunikációs forma, amelynek három fő instanciája – a szerző, a mű és a befogadó – egyaránt fontos.

A második fejezetben röviden kitér a modernitás fogalmának tisztázására. Jellemzi a modernitás kezdeteit, szól a felvilágosodás programjáról, végül pedig bemutatja az irodalomtudomány kialakulásának folyamatát. A modernitáson belül – a hagyományos felosztás szerint – elkülöníti a premodern és a modern korszakot. A posztmodernnek a modernhez fűződő viszonyát külön tárgyalja.

A harmadik fejezetben a premodern irodalomtudománnyal foglalkozik. A premodern korszak irodalomtudományi irányzatai közül hármat emel ki és mutat be részletesebben: a premodern hermeneutikát (ezen belül főként Chladenius és Schleiermacher gondolatait), az irodalomtudományi pozitívizmust és a szellemtörténetet. Az egyes irányzatok bemutatása viszonylag rövid, ugyanakkor kellően problémaérzékeny. A hermeneutika kapcsán szóba kerül a hermeneutikai tradíció folytonosságának kérdése, a hermeneutika univerzalizálódása. A pozitívizmus kapcsán kitér arra, hogy az irányzat egyes előfeltevései miként élnek tovább a mai iskolai gyakorlatban, és hogy miért nem jó ez.

A negyedik fejezet tárgya a modern irodalomtudomány. A modern irodalomtudományi irányzatok közül részletesen taglalja az orosz formalizmust, az angolszász Új Kritikát és a strukturalizmust. Itt már jól látható a szerzőnek az a törekvése, hogy az irodalmi kérdéseket filozófiai kontextusba ágyazza. Ugyancsak figyelmet érdemel az is, ahogyan megpróbálja tisztázni a modern irodalomtudományi irányzatok egymáshoz való viszonyát. Az orosz formalizmus bemutatása során szerepet kap a forma fogalma, valamint az a kérdés, hogy az orosz formalisták hogyan igyekeztek megragadni az irodalmiság lényegét. Az angolszász Új Kritika kapcsán felmerül – többek között – a szoros olvasás fogalma, valamint az intencionalitás és az affektivitás téveszméjének gondolata. A strukturalisták közül elsősorban (de nem kizárólag) a franciáké lesz a főszerep, de a Saussure-re építkező Barthes mellett szóba kerül az amerikai Peirce jeltipológiája, valamint az orosz Jakobson kommunikációs modellje is.

A könyv utolsó – ötödik – fejezetének a posztmodern áll a középpontjában. Ennek a fejezetnek az elején a szerző felvázolja a posztmodern néhány elméleti kontextusát. A kiindulópontot Jean-François Lyotard híres tanulmánya, *A posztmodern állapot* jelenti. Lyotard mellett más posztmodern gondolkodók is szóhoz jutnak (pl. Michel Foucault). A fejezet négy „irányzatot” tárgyal. Elsőként a posztstrukturalizmust (amely a szó szoros értelmében nem tartható ugyan irányzatnak, de beemelése a könyvbe teljes mértékben indokolt). A szerző mindenekeelőtt Roland Barthes munkásságán keresztül mutatja be a strukturalista és a posztstrukturalista felfogás közötti különbségeket. A magyarázatok során olykor egyszerű, már-már hétköznapi hasonlatok révén világít rá lényeges összefüggésekre, de végig megőrzi a szakmaiságot. Ebben a részben kapott helyet az intertextualitás elméletének bemutatása is. A szerző bemutatja az intertextualitás különböző formáit (paratextus, metatextualitás, hypertextualitás, architextualitás stb.).

A következő rész a hermeneutikáról szól. Ebben a 20. századi hermeneutika két alapvető szerzője kapott helyet: Hans-Georg Gadamer és Paul Ricoeur. Az olyan fogalmak, mint előzetes megértés, dialogicitás, a szubjektum-objektum viszony meghaladása, az elvárás és a tapasztalat dialektikája, a hermeneutikai kör, az értelmezés lezárhatatlansága, a megértés mint önmegértés, a hatástörténeti tudat, a hagyomány, a történetiség, a horizontok összeolvadásának, illetve összekapcsolásának kérdése mind-mind kifejtésre kerülnek. Ezt követően a konstanzi recepcióesztétika kerül terítékre. A szerző részletesen bemutatja a recepcióesztétika főbb téziseit, valamint kitér az esztétikai tapasztalat kérdéseire is. A könyv utolsó része a dekonstrukcióról szól. Ebben elsősorban Jacques Derrida munkásságát méltatja a szerző. Kitér a dekonstrukció filozófiai hátterére. Megmagyarázza az olyan alapfogalmakat, mint írás, elkülönbö-

ződés, disszemináció stb. A fejezetet a Paul de Man-féle retorikai olvasás bemutatása zárja.

A könyv stílusa a célközönség igényeihez igazodik, ez azonban nem vonja maga után a felvetett kérdések leegyszerűsítését. Keserű József *Bevezetés az irodalomtudományba* című könyve elsősorban magyar szakos egyetemi hallgatók számára íródott, de hasznos lehet azoknak az olvasóknak is, akik érdeklődnek az irodalomtudomány alapkérdései iránt.

Buglya, fa-széna, 300x150x100 cm, 2008

